

Rozhodování o hlubinném úložišti jaderného odpadu v České republice¹

Martin Ďurdovič, Zdenka Vajdová, Kateřina Bernardyová

Decision-making about the Deep Geological Repository of Nuclear Waste in the Czech Republic

Abstract: The article describes a sociological problem linked to decision-making about the locality in which a deep geological repository of spent nuclear fuel and radioactive waste is to be built in the Czech Republic. The introduction explains the social situation of negotiations about the repository and identifies concerned stakeholders. The article then outlines the legal framework of the negotiations and summarizes their progress up to the present day. The rest of the article analyses data from two public opinion surveys. The first one surveyed the attitudes of citizens in selected localities toward the project of the deep geological repository. The second survey investigated the attitudes of the Czech public toward radioactive waste and the deep geological repository.

Keywords: radioactive waste management, decision analysis, risk perception, local studies, public opinion research

<http://dx.doi.org/10.13060/1214438X.2014.2.12.122>

Již více než jedno desetiletí se v ČR veřejně řeší problém, jak nakládat s vyhořelým jaderným palivem a vysokoaktivními odpady. Předkládaný článek má dva cíle: 1) představit české odborné veřejnosti téma vyjednávání o výběru lokality pro výstavbu hlubinného úložiště vyhořelého jaderného paliva a vysokoaktivních odpadů a upozornit na sociologický rozměr tohoto vyjednávání; 2) na unikátních datech z kvantitativních sociologických výzkumů ukázat, jakým způsobem se k projektu hlubinného úložiště staví jednak obyvatelé zvažovaných lokalit, kde by úložiště mohlo vzniknout, jednak česká veřejnost. Jelikož k danému tématu zatím existuje jen velmi omezená odborná sociologická literatura [Konopásek, Svačina 2014] a v češtině dosud v takovémto rozpětí nebylo zpracováno, omezujeme se v tomto článku na deskriptivní studovaného jevu. Ta by se v budoucnu mohla stát východiskem pro další, speciálněji zaměřené analýzy.

Zahraniční zdroje literatury, výzkumných zpráv a dat jsou výrazně bohatší. Protože problém s vyhořelým jaderným palivem řeší všechny země, kde je v provozu nějaký jaderný reaktor, a všechny členské státy EU i některé státy ve světě navíc v současnosti zvažují možnost uložení v hlubinném úložišti (k tomu podrobněji dále), těší se problematika zapojení veřejnosti do rozhodování podpoře evropských fondů aplikovaného výzkumu. Z významných mezinárodních projektů posledních let zasluhují zmínku projekty ARGONA, IPPA a PLATENSO [srov. Jonsson, Andersson 2010; Ustohalova, Akinsara-Minhans, Kallenbach 2013; Železník, Marega, Koron 2014].² Vedle množství výzkumných zpráv, které z nich vzešly, tyto výzkumy napomáhají zvýšení zájmu o danou problematiku a samostatnému rozvoji výzkumu [srov. Andersson 2008; Kojo, Litmanen 2009].

Pokud jde o dostupná kvantitativní data, základním otázkám týkajícím se problematiky radioaktivních odpadů věnovaly pozornost mezinárodní výzkumy veřejného mínění, jež byly realizovány v rámci Eurobarometru [Evropská komise 2005, 2008]. V tomto článku představujeme zatím nepublikovaná

data z výzkumů veřejného mínění provedených v ČR v letech 2012 a 2014.

Ukládání radioaktivních odpadů jako sociologický problém

Podle Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE; International Atomic Energy Agency, IAEA) je v září 2014 ve 30 státech světa v provozu 437 jaderných reaktorů vyrábějících asi 13 % světové elektřiny.³ V téže chvíli je ve 14 státech EU v provozu 131 jaderných reaktorů vyrábějících asi třetinu elektřiny v EU. Některé země EU se prohlašují za nejaderný stát, jako např. Rakousko; nebo Itálie, která v roce 1990 uzavřela svůj poslední reaktor a v roce 2011 odmítla v referendu návrat k jaderné energetice. Jiným případem je Německo, které v roce 2011 ústy své vlády vyhlásilo odstoupení od jaderné energie a bezprostředně poté uzavřelo 8 reaktorů. Ještě jiným příkladem je Litva, která ukončila provoz svého posledního reaktoru v roce 2009, avšak nová jaderná elektrárna je zde plánována ve spolupráci s Estonskem a Lotyšskem. Polsko plánuje mít v roce 2025 jadernou elektrárnu s cílem obohatit svůj energetický mix. V obou posledních případech se přitom zmiňuje snížení závislosti na zahraničních energetických zdrojích. To se v roce 2014 vzhledem k vývoji vztahů s Ruskem, které v uplynulých desetiletích bylo a stále je důležitým dodavatelem energií pro Evropu, jeví jako aktuální téma.

V České republice jsou v provozu dvě jaderné elektrárny, které v současnosti vyrábějí asi 30 % domácí elektřiny. Jaderná elektrárna Dukovany (okres Třebíč) vyrábí elektřinu ve čtyřech jaderných reaktorech, které byly uvedeny do provozu v letech 1985-1988. Jaderná elektrárna Temelín (okres České Budějovice) se dvěma jadernými reaktory byla uvedena do provozu v roce 2002. Obě elektrárny vyprodukují v současných 6 reaktorech během své předpokládané životnosti 40-60 let přibližně 4 000 tun vyhořelého jaderného paliva (dále VJP). Nyní se VJP skladuje v tzv. meziskladech v areálech obou

jaderných elektráren. Přestože aktivita VJP klesne zhruba 200krát během 50-60 let přípořrchového skladování, zůstává životu nebezpečné po desítky tisíc let. Vysokoaktivní odpady vznikají také v průmyslu, zdravotnictví či výzkumných zařizzeních, i když v podstatně menším objemu.

Za dlouhodobé bezpečné ukládání veškerých radioaktivních odpadů (dále též RAO) je podle tzv. atomového zákona⁴ zodpovědný český stát, v současnosti to je Správa úložišť radioaktivních odpadů (SÚRAO) jako organizační složka státu. Obecně přijímaným technickým řešením pro uložení VJP a vysokoaktivních odpadů je vybudování hlubinného úložiště. Je to zařízení umístěné v hloubce zhruba 500 metrů ve stabilní geologické formaci, s několikanásobným systémem bariér, který zajišťuje bezpečné oddělení těchto odpadů od životního prostředí na dobu delší než sto tisíc let. Slovy SÚRAO: „Po zvážení všech možností Česká republika i naprostá většina ostatních zemí využívajících jaderné elektrárny považuje vybudování hlubinného úložiště za jediné správné, zodpovědné a technicky i ekonomicky proveditelné řešení.“ [SÚRAO 2011a] Pro dokumentaci názoru těch „ostatních zemí“ uvedme alespoň jeden příklad: „Ve světle doporučení nezávislého Výboru pro ukládání radioaktivního odpadu a zkušeností různých zámořských koncepcí ukládání vláda Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku nadále věří (*continues to believe*), že hlubinné úložiště, kterému předchází bezpečný a zajištěný mezisklad, je správný způsob dlouhodobého ukládání vysokoaktivních odpadů.“ [Department of Energy and Climate Change 2013]

Další krok vede k zásadnímu problému, kde hlubinné úložiště vybudovat. O řešení tohoto problému se dosud s obtížemi pokouší jak ČR, tak Spojené království i další státy využívající jaderné elektrárny. Komplexní problematiku vyhledávání lokality pro výstavbu hlubinného úložiště lze rozložit na aspekty geologické, environmentální, bezpečnostní, technologické či ekonomické, ale v neposlední řadě také na aspekty komunikační, politické, právní a etické [srov. Marshall 2005]. Společně tyto aspekty představují sociologické téma vyjádřené otázkou: *Budou lidé v nějaké lokalitě akceptovat hlubinné úložiště na svém území a za jakých okolností?* V hustě osídleném regionu Střední Evropy je tato otázka zvláště palčivá. Jediné Finsko a Švédsko pokročily ve svých projektech hlubinného úložiště významně dopředu, tj. tyto země našly lokality, které výstavbu hlubinného úložiště přijímají, až vítají. Bylo to ovšem po desetiletí trvajícím vyjednávání a komunikaci s veřejností a po selháních politik procesu vyhledávání [srov. Kojo, Litmanen 2009]. Všechny zkušenosti států mimo EU i v rámci ní včetně ČR ukazují, že politická akceptace a akceptace veřejností jak na místní, tak na národní úrovni je nezbytná pro úspěch té části projektu hlubinného úložiště, která se označuje jako proces vyhledávání lokality.

Obvyklá situace, která nastane ve chvíli zveřejnění jména lokality vytipované podle předběžných geologických charakteristik jako možné, je zorganizování místní občanské opozice vůči projektu hlubinného úložiště, často také jeho odmítnutí regionálními nebo lokálními politiky. V tomto ohledu je hlubinné úložiště specifickým příkladem zatěžujícího zařízení. V České republice, a nejen tady, pozorujeme často situaci, kdy se občané lokality (obce, městské části, regionu, kraje) sdruží a zorganizují (sdružení občanů, místní referendum) ve svém odporu proti umístění stavby nebo zařízení, které je záměrem

veřejné správy (místní, krajské, národní), nebo je veřejnou správou podporované, případně je soukromopodnikatelským záměrem. Pro negativní postoje, jež jsou v těchto situacích prezentovány, se používají často zjednodušená a zavádějící označení NIMBY (*not-in-my-back-yard*) nebo LULU (*locally-unwanted-land-uses*). Většinou tyto výrazy, akronymy, používají ti, o jejichž investiční záměr jde a potřebují opozici překonat. Akronym je zde prostředkem k odmítnutí, zlehčení a znevážení důvodů, které opozici zakládají a o něž se druhá strana v podstatě nezajímá a nechce je znát. V tom není rozdíl mezi veřejnou správou a podnikatelskou organizací. Je-li však cílem dosáhnout širší akceptace, pak negativní postoje nelze prostě odmítnout, nýbrž je nutné jim porozumět [srov. např. Hermansson 2006; Burningham 2000; Lake 1993].

Takové porozumění vyžaduje odhalit a popsat motivace opozičních postojů, které jsou především v dotčené komunitě různorodé: někdy otevřeně deklarované, někdy spíše skrývané nebo zástupné. Často jsou to obavy z neznámého, někdy strach, nedůvěra k záměrům a jejich realizátorům nebo k technickým řešením, které nelze odmítnout jako iracionální. Toto se týká záměru hlubinného úložiště v daleko větší míře než jiných záměrů [srov. Pijawka, Mushkatel 1991; Jenkins-Smith et al. 2009; Kikuchi, Gerardo 2009]. Nejen proto, že jde o bezprecedentní stavbu mimořádné technologické náročnosti a s velmi dlouhou životností (uvádí se až 100 tis. let). S tématem jaderné energetiky se také pojí řada obav a houževnatých mýtů, které nezmizí tím, že je odmítneme. Nutnou podmínkou při vyhledávání lokality pro výstavbu hlubinného úložiště je transparentní komunikace záměru, otevřenost vyjednávání, vzájemný respekt a důvěra zúčastněných (*stakeholders*) a respektování účasti všech, kterých se daná věc týká.

Právě tady se ukazuje sociologický rozměr celého problému. Vyhledávání lokality pro hlubinné úložiště má charakter složitějšího vyjednávání všech zúčastněných stran, z nichž každá z podstaty věci sleduje odlišné zájmy a zaujímá odlišnou názorovou perspektivu. Toto vyjednávání vytváří specifickou sociální situaci, ke které lze vztahovat sociologické teorie, jako jsou např. teorie důvěry, teorie komunikace a rozhodování či teorie participativní demokracie, ale také analýzu percepce rizik a technické demokracie [srov. Sjöberg 2004; Slovic 2000; Dawson, Darst 2006; Andersson 2008; Meskens, Laes 2009; Callon, Lascoumes, Barthe 2011].

Sociální situace vyjednávání o hlubinném úložišti je natolik unikátním jevem, že je nejprve nezbytné věnovat zvláštní pozornost její deskripci. Na základě mezinárodního srovnání údajů z 15 evropských zemí lze v obecnosti identifikovat několik kategorií stakeholderů či aktérů vyjednávání [Martel, Ferraro 2014]:

- představitelé výkonné a zákonodárné moci: instituce zodpovědné za vytváření politik, legislativu a jiná rozhodnutí vyžadující účast vládních úředníků na národní úrovni
- realizátor projektu: organizace (vládní, soukromá nebo jiná) odpovědná za realizaci úkolů spojených s nakládáním s radioaktivními odpady
- poradní a konzultační orgány: organizace přizvané k tomu, aby radily představitelům moci, realizátorovi projektu nebo regulačnímu úřadu
- úřad pro regulaci a technickou podporu: státní organizace zodpovědná za regulaci nakládání s radioaktivními odpady

- vědecký výzkum: instituce poskytující různě zaměřenou vědeckou expertizu různým aktérům vyjednávání
- nestátní neziskové organizace (NNO): zájmové skupiny nebo organizace občanské společnosti, ekologické organizace a profesní sdružení s různým rozsahem působnosti (lokální, národní, nadnárodní)
- jaderný průmysl: komerční subjekty zapojené do produkce a nakládání s odpady
- lokální společenství: místní veřejná správa na úrovni nižší, než je federální nebo centrální vláda.

Uvedenou kategorizaci aktérů vyjednávání můžeme aplikovat na situaci v ČR a pohlížet na řazení aktérů v kategorizaci ze dvou logických hledisek. Prvním je hledisko *iniciování výstavby úložiště*. V této perspektivě dochází na základě vědeckých a expertních doporučení v nejvyšších patrech výkonné moci k rozhodnutí o výstavbě úložiště, jehož realizace je přenesena na odpovědný orgán (v ČR organizační složka státu), který ji plánuje a postupně svůj záměr komunikuje směrem k širší veřejnosti a ke společenstvím ve vytipovaných lokalitách. Druhým hlediskem je *iniciování obranné komunikace*. V této perspektivě naopak důležité impulsy přicházejí zejména od společenství obyvatel v lokalitách a částečně také od nevládních organizací, kde se formuje legitimní názorová opozice na obhajobu lokálních zájmů. Tímto způsobem se jak ze strany státu, tak ze strany dotčených obyvatel postupně ustavuje sociální situace vyjednávání o hlubinném úložišti.

V ČR se na tomto vyjednávání v jednotlivých kategoriích podílí větší množství konkrétních organizací. Jejich výčet umožňuje vytvořit si představu o rozpětí zaangażovaných aktérů v českých národních podmínkách.

Na úrovni vlády je za koncepci nakládání s RAO a VJP zodpovědné Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO), které je také zřizovatelem SÚRAO. Kromě toho se projekt hlubinného úložiště dotýká Ministerstva životního prostředí (MŽP), jež např. schvaluje žádosti o stanovení průzkumného území ve zvažovaných lokalitách, a Ministerstva pro místní rozvoj jakožto pověřeného orgánu ve věcech regionální politiky a územního plánování. Finanční prostředky sloužící na krytí nákladů souvisejících s ukládáním RAO a v budoucnu také VJP spravuje Ministerstvo financí prostřednictvím tzv. jaderného účtu, na který pravidelně přispívají původci radioaktivních odpadů.

Prostředky na jaderném účtu mohou být použity pouze Správou úložišť radioaktivních odpadů, která zajišťuje bezpečné ukládání RAO a VJP. Státní správu a dozor při využívání jaderné energie a ionizujícího záření, v oblasti radiační ochrany a v oblasti jaderné, chemické a biologické ochrany vykonává Státní úřad pro jadernou bezpečnost (SÚJB). Významnou výzkumnou institucí v oblasti radioaktivních odpadů je Ústav jaderného výzkumu Řež (akciová společnost s většinovým vlastnictvím státu), který také v projektu hlubinného úložiště plní úlohu hlavního pracoviště pro inženýrskou a výzkumnou podporu. Vedle toho v oblasti výzkumu působí i univerzity jako Technická univerzita Liberec, Vysoká škola báňská Ostrava, Masarykova univerzita, České vysoké učení technické a Univerzita Karlova.

Nejdůležitějšími nestátními neziskovými organizacemi s celostátní působností, jež se formou publikací, tiskových sdělení, odborných seminářů, expertíz apod. zapojují do jed-

nání o hlubinném úložišti, jsou ekologické občanské sdružení Calla a Hnutí DUHA (společně např. dvakrát ročně vydávají zpravodaj *Jaderný odpad? Děkujeme, nechceme!*). Podobným směrem, ale méně soustavně, se zaměřuje rovněž aktivita sdružení Jihočeské matky, Česká nukleární společnost, Česká radiologická společnost či Greenpeace. Vedle celostátně působících organizací existují též místní spolky a sdružení přímo v jednotlivých lokalitách, např. občanské sdružení Zachovalý kraj, Nechceme úložiště Kraví hora, SOS Lubenec, Jistebnická vrchovina, Zdravé prostředí všem apod.).

Výrobu jaderné energie v ČR zajišťuje výlučně firma ČEZ (akciová společnost většinou vlastněná státem). V oblasti jaderné energetiky ale existují i menší firmy (dodavatelské, servisní, horní), z nichž některé by se v budoucnu mohly podílet rovněž na realizaci projektu hlubinného úložiště.

Účastníky jednání v procesu výběru lokality pro výstavbu úložiště jsou místní samosprávy celkem 40 obcí ve všech sedmi zvažovaných lokalitách a krajské samosprávy Ústeckého, Plzeňského, Jihočeského a Jihomoravského kraje a kraje Vysočina.⁵

Právní rámec a vývoj jednání o hlubinném úložišti v ČR

Nakládání s RAO a VJP v členských zemích EU probíhá v právním rámci, který upravují nejen národní vlády jednotlivých zemí, nýbrž také Evropská rada (*European Council*). Nová Směrnice Rady 2011/70/Euratom pro nakládání s RAO a VJP byla v roce 2011 podpořena všemi členskými státy EU. Jejím obsahem je stanovení rámce „Společenství pro odpovědné a bezpečné nakládání“ s VJP a RAO, který je specifikován prostřednictvím přísných a právně závazných pravidel. V článku 10 této směrnice, který je věnován transparentnosti, se v odstavci 1 dočteme: „Členské státy zajistí, aby nezbytné informace týkající se nakládání s vyhořelým palivem a radioaktivním odpadem byly dostupné široké veřejnosti.“ [Evropská rada 2011] Odstavec 2 dále stanoví: „Členské státy zajistí, aby veřejnost měla v souladu s vnitrostátními předpisy a mezinárodními závazky potřebnou příležitost účinně se účastnit procesu rozhodování týkajícího se nakládání s vyhořelým palivem a radioaktivním odpadem.“ [Evropská rada 2011] Kromě toho směrnice po členských státech požaduje vytvoření vnitrostátního programu pro nakládání s VJP a RAO, určuje jeho povinný obsah, dodržování transparentní politiky a také zavádí kontrolní mechanismy plnění směrnice.

V českém právním prostředí nachází princip účasti stakeholderů na jednání o hlubinném úložišti oporu v několika zákonných normách.⁶ Odvolávat se lze také na mezinárodní Aarhuskou úmluvu, kterou dosud podepsalo 46 převážně evropských států včetně ČR⁷ a která řeší otázky právních záruk v přístupu k informacím, politické participaci a rozhodování v oblasti životního prostředí [United Nations Economic Commission for Europe 1998]. Na uvedenou směrnici Rady EU v ČR reaguje aktualizovaná *Koncepce nakládání s VJP a RAO v ČR*, kterou připravuje SÚRAO ve spolupráci s MPO. Součástí této zatím nezveřejněné aktualizované koncepce má být kapitola pojednávající o motivaci zapojení obcí do procesu rozhodování o výstavbě hlubinného úložiště na bázi participčních přístupů a partnerství.⁸

Kromě právního rámce je jednání o hlubinném úložišti ovlivněno historickým kontextem ukládání radioaktivních odpadů v ČR, jehož počátky sahají do 50. let 20. století. Pro skladování nízko- a středněaktivních odpadů, k jejichž produkci dochází ve zdravotnictví, průmyslu, výzkumu, ale i v jaderné energetice, postupně v ČR vznikla tři tzv. přípo- vrchová úložiště (Hostim u Berouna (v provozu 1959-1964), Richard u Litoměřic, Bratrství u Jáchymova) a povrchové úložiště v areálu jaderné elektrárny Dukovany. Rozhodnutí o výstavbě hlubinného úložiště bylo učiněno v průběhu 90. let 20. století a vychází z domácích i zahraničních zkušeností s nakládáním s radioaktivními odpady. Následně začal proces výběru vhodné lokality.

Obrázek 1 ukazuje rozmístění sedmi lokalit, kde se v současnosti zvažuje výstavba hlubinného úložiště a ze kterých bude postupně vybrána jedna finální lokalita. Lokality (pojmenované podle názvů výrazných geografických prvků v okolí) byly vytipovány na základě sekundárního výzkumu dostupných geologických informací, satelitního průzkumu a posléze Referenčního projektu⁹ z konce 90. let, který souhrnně popisuje technické a ekonomické možnosti budoucí stavby v podmínkách ČR a zahrnuje také posouzení vlivu na životní prostředí. V roce 2003 doporučilo SÚRAO šest nejperspektivnějších lokalit s žulovým podložím. V roce 2011 byl seznam doplněn o lokalitu Kraví hora. Aby bylo možné pokročit ve výběru, je nutné na území lokalit provést podrobnější geologické průzkumy.

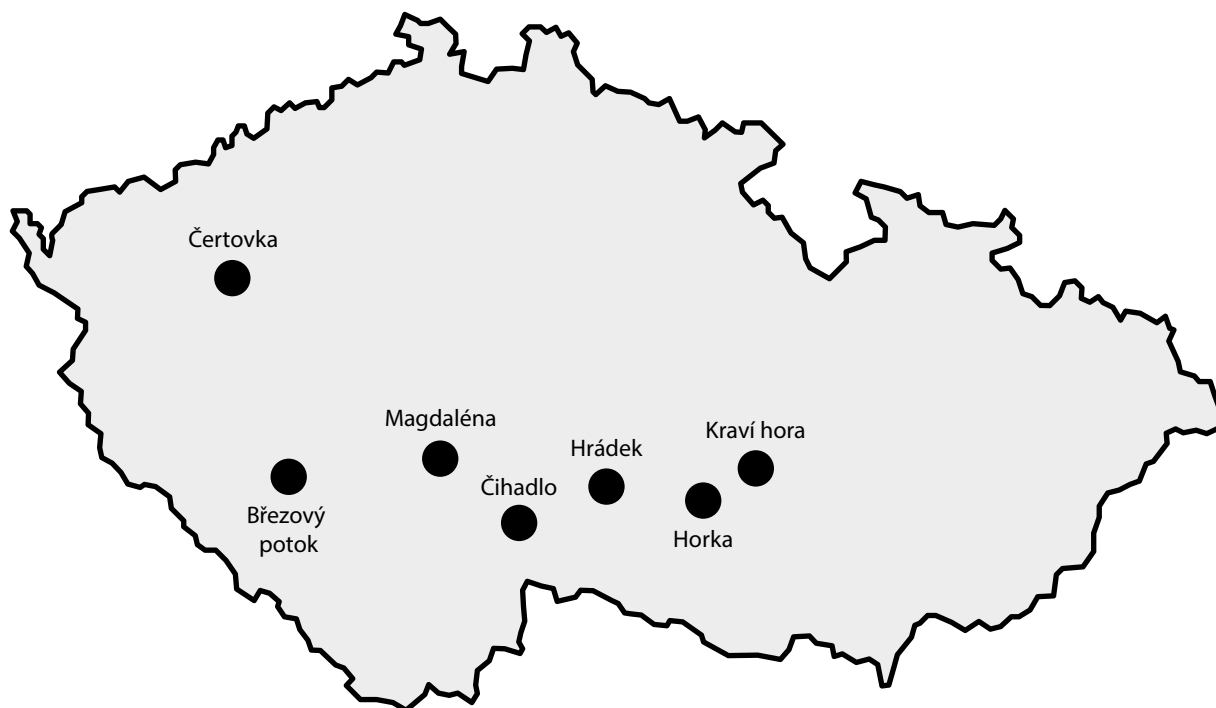
Okamžikem zveřejnění informací o lokalitách v roce 2003 fakticky začalo jednání o hlubinném úložišti. Zvedla se vlna protestů obcí, kterých se vyhledávání místa pro výstavbu úložiště týká (v letech 2003 a 2004 bylo úložiště odmítnuto v 16 obecních referendech), a nestátních neziskových organizací majících v programu opozici vůči jaderné energetice a ochranu přírody před jaderným nebezpečím. Pod vlivem protestů

se Strana zelených, tehdy ve vládní koalici, zasadila o to, že bylo vyhlášeno pětileté moratorium na geologický průzkum ve vytipovaných lokalitách na léta 2004-2009. V programovém prohlášení koaliční vlády z roku 2007 je uvedeno, že další kroky ve vyhledávání úložiště budou podmíněny souhlasem dotčených obcí.¹⁰ V letech 2007-2009 byla v dalších 11 obcích uskutečněna referenda k otázce vybudování hlubinného úložiště: v jedné obci nebylo referendum platné, v 10 bylo výsledkem platné vyjádření nesouhlasu s úložištěm.

Rok 2009 byl slibným začátkem dalšího vyjednávání. Určité aktivity ze strany státu vůči lokalitám naznačovaly pochopení státních institucí, že výsledek procesu vyhledávání není záležitostí jednostranného rozhodnutí a že je třeba respektovat všechny aktéry. V gesci projektu ARGONA (viz poznámku pod čarou č. 2), na němž se podílelo také SÚRAO, se v květnu 2009 ve Štířině uskutečnilo veřejné slyšení s názvem „Obnovení geologického výzkumu ve vytipovaných lokalitách pro hlubinné úložiště“. Cílem bylo zvýšit srozumitelnost procesu vyhledávání a podpořit vzájemné porozumění aktérů. Slyšení předsedal panel odborníků, hlavními účastníky byli lidé z dotčených lokalit. Jejich nedůvěru vůči nepřítomným politikům a podezření z manipulace vůči expertům se však nepodařilo překonat. Nebylo to setkání partnerů, kteří vzájemně pochopení považují za východisko k řešení společného problému.

Navazování komunikace pokračovalo v listopadu 2009, kdy se v Praze z iniciativy SÚRAO konala konference pod záštitou ministra průmyslu a obchodu „Nekonfliktně k hlubinnému úložišti“. Hlavními účastníky byli i zde lidé z dotčených lokalit. K přesvědčivějšímu výsledku přispěla přítomnost zahraničních hostů, většinou představitelů institucí zodpovědných ve věci ukládání jaderných odpadů ve svých zemích. Ukázalo se, že o hlubinném úložišti lze vést otevřenou a racionální debatu.

Obrázek 1. Mapa ČR se sedmi vytipovanými lokalitami

Zdroj: Vytvořeno autory na základě údajů SÚRAO.

Zmíněné komunikační aktivity byly provázeny i některými normami a legislativními změnami ve prospěch obcí. Významným krokem byly formulace v návrhu *Politiky územního rozvoje ČR*, do něhož měly být zahrnuty dotčené lokality v jakémisi chráněném režimu, který si obce vložily jako omezení jejich rozvoje. Tyto obavy obcí se však nenaplnily.¹¹ K nejzávažnější změně došlo v srpnu 2011 v aktualizovaném atomovém zákoně, kdy byl stanoven pravidelný roční finanční příspěvek státu obcím za to, že na jejich území budou realizovány geologické průzkumy. V závislosti na tom, jak velká část území obce bude určena k průzkumům, byl každé ze 40 obcí individuálně vypočítán příspěvek ve výši 612 tisíc až 4 miliony korun.¹²

Důležitý posun na cestě ustavování sociální situace vyjednávání o hlubinném úložišti přineslo v roce 2010 zahájení činnosti „Pracovní skupiny pro dialog o hlubinném úložišti“ (dále také PS pro dialog). Došlo k němu za podpory MPO v součinnosti s MŽP za účelem posílení transparentního výběru vhodné lokality. Členy PS pro dialog se stali představitelé veřejné správy obcí dotčených procesem výběru, představitelé místních občanských iniciativ i celostátních ekologických organizací a představitelé státních orgánů, kterých se vybudování úložiště týká nebo jsou za ně přímo odpovědné (Senát ČR, Poslanecká sněmovna ČR, MPO, MŽP, SÚJB, SÚRAO). PS pro dialog od té doby funguje jako platforma pro komunikaci mezi všemi zainteresovanými aktéry. Hlavním dosavadním výsledkem její práce je vytvoření *Návrhu věcného záměru zákona o zapojení obcí do procesu výběru lokality hlubinného úložiště*, který právně řeší otázku vyslovování souhlasu obcemi. Dokument se zatím nepodařilo posunout do legislativního procesu.

V průběhu roku 2011 došlo k důležitému vývoji ve vztahu mezi SÚRAO a lokalitami. SÚRAO veřejně slíbilo neudělat žádný krok v procesu vyhledávání bez explicitního souhlasu dotčených obcí, čímž naplnilo zmíněné tvrzení z prohlášení koaliční vlády v roce 2007. Tento slib SÚRAO se ovšem v kontextu české politiky roku 2012 ukázal být nereálný. SÚRAO na sklonku roku 2012 začalo podávat žádosti o stanovení průzkumného území, aniž by dosáhlo souhlasu obcí. To vedlo k velkému rozladění jak na straně obcí, tak na straně opozičních sdružení. V průběhu roku se kromě toho uskutečnila další obecní referenda ve dvou obcích, která s průzkumy vyjádřila nesouhlas.

Důsledkem bylo, že v roce 2013 byla činnost PS pro dialog přerušena, protože úsilí vynaložené na vyjednávání na této komunikační platformě se jevilo jako plýtvání silami. Narušení vzájemné důvěry mezi zainteresovanými aktéry vedlo ke krizi vyjednávání. V roce 2014 se jak na PS pro dialog, tak na MPO začalo uvažovat o tom, že PS pro dialog by mohla být transformována. Tato transformace se realizovala v létě 2014, kdy bylo zrušeno původní zřízení PS pro dialog za podpory MPO a v součinnosti s MŽP a PS pro dialog byla Radou vlády pro energetickou a surovinovou strategii ČR schválena jako její pracovní orgán, přičemž její poslání zůstává stejné.¹³ Nejnovější vývoj ve věci hlubinného úložiště představuje zpráva, že v říjnu 2014 vyhovělo MŽP žádostem SÚRAO o stanovení průzkumného území ve všech sedmi lokalitách zvažovaných pro hlubinné úložiště.

Postoje obyvatel lokalit k projektu hlubinného úložiště

Do této chvíle jsme se zabývali tím, v čem spočívá sociologický rozměr jednání o hlubinném úložišti, a připomněli jsme milníky dosavadního nelehkého průběhu těchto jednání. Přestože v dalších fázích bude nutné respektovat výsledky podrobných geologických průzkumů, které povedou k zúžení počtu zvažovaných lokalit, je zřejmé, že výběr finální lokality bude nezpochybnitelný jedině tehdy, bude-li ho dosaženo formou konsensu všech, kterých se dané rozhodnutí bude týkat. Možnost dopracovat se cestou racionální komunikace k takovému konsensu má řadu podmínek, které ve svých rukách mají stakeholderi. Patří mezi ně především eliminace nátlaku a postranních úmyslů, vůle naslouchat a hledat všestranně akceptovatelné řešení, konzistence v jednání a z ní vyplývající možnost vzniku a trvání důvěry mezi stakeholdery, dostupnost potřebných informací. Jednou z důležitých podmínek úspěchu je rovněž to, aby stakeholderi navzájem co nejlépe rozuměli svým postojům, motivacím a možnostem se rozhodovat.

Právě v tomto směru je pro jednání o projektu hlubinného úložiště užitečný sociologický výzkum. Empirická data z takového výzkumu nejenže přinášejí zajímavé dílčí informace, nýbrž slouží jako cenný materiál pro identifikaci, popis a reflektování pozic stakeholderů a kontextu jejich jednání. Sociologický výzkum může být přínosný tím, že dokáže rozvinout systematicky komplexní a vědecky-racionální perspektivu, jež přesahuje dílčí názorové perspektivy jednotlivých stakeholderů. Tím je vytvořen předpoklad k tomu, aby byl zdrojem nových vhledů do situace, které stakeholderům pomohou chápat sdílenou odpovědnost za vývoj jednání i jejich dílčí diferencované role. V tomto smyslu dále prezentovaná data a úvahy nechtějí být ničím jiným než východiskem k další, podrobněji zaměřené sociologické práci.

Prvním zdrojem kvantitativních sociologických dat, o který se zde opřeme, je dotazníkové šetření mezi obyvateli všech sedmi lokalit realizované v první polovině dubna roku 2012. Šetření mělo charakter reprezentativního výzkumu veřejného mínění s cílem zjistit postoje obyvatel k projektu hlubinného úložiště a k procesu výběru lokality pro jeho výstavbu. Pro účely tohoto článku vybíráme k základní analýze tři důležitá témata, jimž výzkum věnoval pozornost: souhlas, resp. nesouhlas se záměrem realizovat projekt hlubinného úložiště; pozitivní očekávání spojená s projektem hlubinného úložiště; obavy spojené s projektem hlubinného úložiště.¹⁴ Tento výběr doplňujeme o pohled na data týkající se toho, jak obyvatelé obcí vnímají zapojení obcí a státních institucí do jednání o projektu úložiště.

Všechna tři zmíněná témata byla v rámci metodologické koncepce výzkumu operacionalizována a rozvedena do dílčích škálových otázek. Logiku operacionalizace uvádí tabulka 1.

Jak je patrné z tabulky 1, generalizace empirických poznatků bylo dosaženo prostřednictvím konstrukce souhrnných ukazatelů ve formě indexů. Vznikl tak index souhlasu, index pozitivního očekávání a index obav. Podívejme se nejprve na přehled hodnot indexů pro jednotlivé lokality, jak je uveden v tabulce 2. Lze odtud snadno načerpat ucelenou představu o povaze studovaných postojů.

Tabulka 1. Operacionalizace pojmů

Souhlas / nesouhlas se záměrem realizovat projekt HÚ	souhlas / nesouhlas s geologickými průzkumy v lokalitě souhlas / nesouhlas s provozem laboratoře v lokalitě souhlas / nesouhlas se zbudováním HÚ v lokalitě souhlas / nesouhlas se zbudováním HÚ v ČR	Index souhlasu
Positivní očekávání spojená s projektem HÚ	pracovní příležitosti při výstavbě a provozu podpora a dotace od státu zvýšení životní úrovně prestiž místa celospolečenského významu zvýšení příjmů z turistického ruchu příchod investorů	Index pozitivního očekávání
Obavy spojené s projektem HÚ	dopad na zdraví obyvatel poškození životního prostředí ruch během budování nebezpečí při přepravě odpadů havárie poškození prestiže regionu všeobecná obava z života v blízkosti HÚ	Index obav

Zdroj: Výzkum realizovaný SOÚ AV ČR, v.v.i., pro SÚRAO v roce 2012.

Tabulka 2 graficky dělí lokality do tří skupin. Vidíme z ní, že v roce 2012 bylo možné zejména lokalitu Kraví hora, ale i lokality Čihadlo a Horka považovat za lokality s relativně nejvyšší mírou vstřícného postoje vůči projektu úložiště. Projevilo se to mírně pozitivními nebo jen mírně negativní hodnotou indexu souhlasu, jež nasvědčovaly, že v té době ve zmíněných lokalitách existovala skupina obyvatel ochotná souhlasit s projektem úložiště, zvláště s první nezávaznou fází geologických průzkumů. Ve zbývajících lokalitách naproti tomu index souhlasu postupně dosahoval stále negativnějších hodnot, nejvíce v případě lokality Březový potok. Jak jsme stručně referovali výše, od roku 2012 dění v lokalitách prošlo určitým vývojem. Vzhledem k lokalitě Kraví hora, která byla do seznamu vytipovaných lokalit zařazena až jako poslední v roce 2011, navíc jedna z otázek odhalila, že vstřícnější postoj zde zčásti pramenil z nedostatku informací. I s těmito omezeními nicméně hodnoty indexu souhlasu dokládají, že k projektu úložiště obyvatelé lokalit ani zdaleka nezaujmají jen vyhraněně negativní postoje.

Tabulka 2. Rozdělení lokalit podle hodnot indexů na škále -10 až +10

	Index souhlasu	Index pozitivního očekávání	Index obav
Kraví hora	2,5	-0,67	0,6
Čihadlo	0,5	-1,07	0,73
Horka	-1,13	-0,08	1,33
Hrádek	-1,92	-2	2,87
Čertovka	-2,84	-3,33	2,87
Magdaléna	-4,15	-2,87	4,87
Březový potok	-6,68	-4,8	5,73

Pozn.: Indexy vznikají sloučením průměrných hodnot odpovědí na otázky, které jsou součástí operacionalizace daného pojmu, a jejich promítnutím na škálu -10 až +10, kde -10 znamená nejnižší, +10 nejvyšší a 0 středovou hodnotu.

Zdroj: Data SÚRAO 2012.

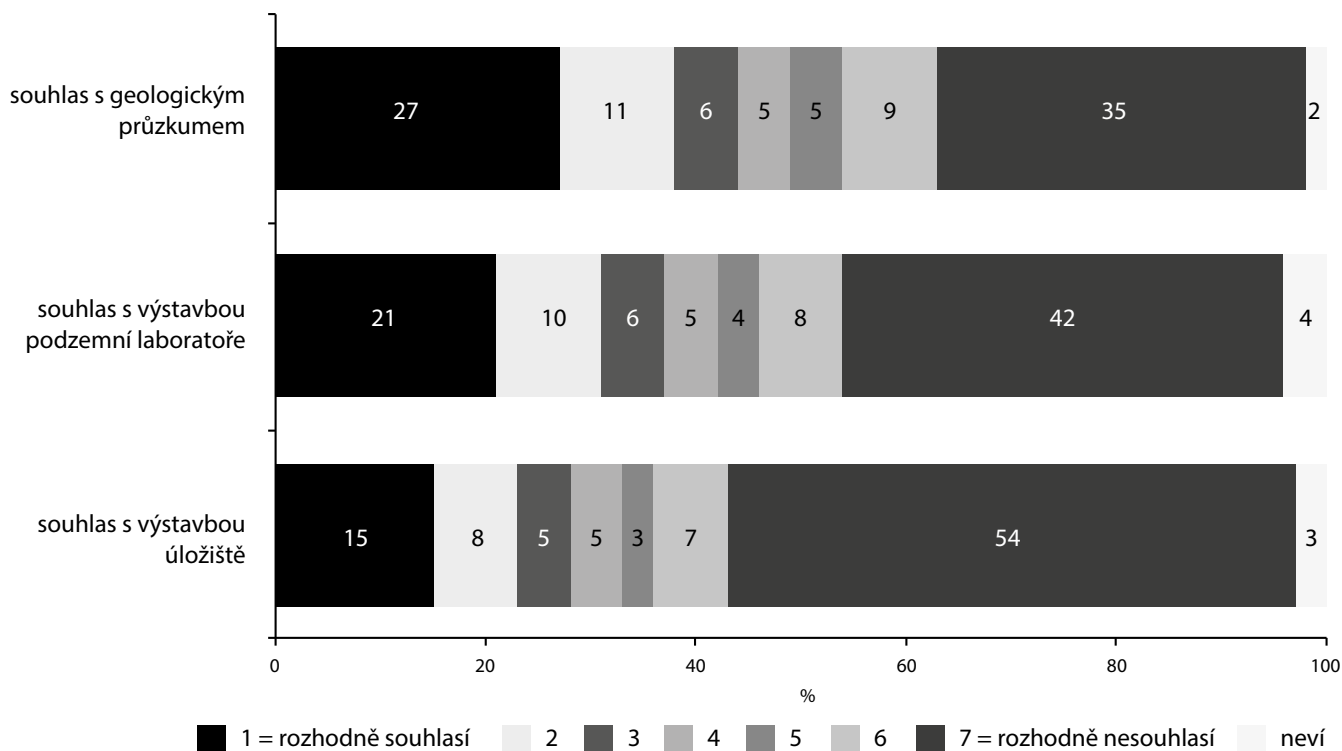
Velmi podobný vzorec rozložení hodnot vzhledem k jednotlivým lokalitám lze pozorovat také u indexu pozitivního očekávání a u indexu obav. Obecně se tak ukazuje, že ochota souhlasit s projektem úložiště nebo s jeho různými fázemi se spíše objevuje v lokalitách, kde obyvatelé více vnímají jeho potenciální přínosy a méně podléhají obavám z jeho negativních dopadů.

Generalizovaná zjištění, která lze vyčíst z indexů, pochopitelně značně redukuje rozmanitost výchozí informace dostupné v datech. Pro posouzení postojů obyvatel k projektu úložiště je proto přínosné alespoň zčásti zohlednit také jednotlivé otázky, z nichž byly indexy konstruovány. Při konstrukci indexu souhlasu byla použita baterie otázek, která vstřícnost obyvatel k projektu úložiště v lokalitě měřila vzhledem ke třem fázím, v nichž by se tento projekt postupně realizoval. Baterie otázek se týkala nejprve provedení geologických průzkumů, poté výstavby podzemní výzkumné laboratoře a nakonec i výstavby samotného úložiště.

Graf 1 uvádí, jaké bylo dohromady za všechny lokality rozložení odpovědí na baterii otázek na sedmibodové škále. Zároveň je z něj patrné, že čím pokročilejší fáze projektu byla respondenty zvažována, tím nižší bylo zastoupení souhlasného názoru. Souhlas s geologickými průzkumy byl relativně nejčtetnější, jelikož ve všech lokalitách většina obyvatel věděla, že souhlas s průzkumy ještě neznamená souhlas s výstavbou laboratoře nebo úložiště. Kromě toho ve všech lokalitách s výjimkou Březového potoka většina obyvatel měla informaci, že povolení průzkumů přinese obci shora zmíněný pravidelný roční finanční příspěvek ze strany státu. Přestože souhlas s výstavbou laboratoře a samotného úložiště už byl vyjadřován zdrženlivěji, je zřejmé, že v lokalitách existuje menší část obyvatel, která v určité míře podporuje i tyto pokročilejší fáze projektu úložiště.

Diferencovanější vhléd do dat nabízí také analýza pozitivních očekávání a obav, pro jejichž měření byly použity samostatné baterie otázek. Kromě lokalit Březový potok a Čertovka se ve všech ostatních zvažovaných lokalitách nejméně polovina obyvatel domnívala, že projekt úložiště by do lokality přinesl podporu nebo dotace ze strany státu, pracovní příležitosti při výstavbě a pracovní příležitosti při provozu. Skeptičtější

Graf 1. Souhlas / nesouhlas s fázemi projektu hlubinného úložiště (v % za všechny lokality)¹⁵

Zdroj: Data SÚRAO 2012.

názor naopak převažoval u ostatních dotazovaných položek baterie, jež se týkaly toho, zda by realizace projektu znamenala příchod investorů, zvýšení životní úrovně, růst prestiže místa či zvýšení příjmů z turismu (zde je předobraz čerpán ze současného vzdělávacího a technologického turismu spojeného s provozem jaderných elektráren Dukovany a Temelín). Obavy z negativních dopadů byly naproti tomu obyvateli pocíťovány ve všech směrech velmi intenzivně. Ze sedmi dotazovaných položek šlo nejčastěji o obavy z poškození životního prostředí a z ruchu při výstavbě, které v lokalitách celkově vyjádřilo kolem 70 % obyvatel. Tyto obavy ovšem koexistovaly s převažující důvěrou v to, že plány na vybudování úložiště jsou připravovány za použití nejmodernějších technologií, již podle jiné otázky výzkumu s výjimkou lokality Březový potok v určité míře sdílelo 54 až 75 % respondentů (měřeno na sedmibodové škále).

Zmínili jsme, že záměr realizovat projekt úložiště vytváří složitou situaci vyjednávání mezi obcemi v lokalitách a státem, do níž se zapojuje řada aktérů. Ve výzkumu jsme se zajímali o to, jak obyvatelé vnímají jednak prostor daný státními institucemi pro zapojení obcí do jednání o projektu, jednak

zapojení svého obecního zastupitelstva do jednání se státními institucemi. Obě tyto otázky ve všech lokalitách dokázalo zodpovědět 68 až 87 % respondentů, ostatní zvolili odpověď „neví“.

Tabulka 3 shrnuje srovnání odpovědí na obě položené otázky. Pozitivní rozdíl procentních bodů u většiny lokalit lze interpretovat jako doklad toho, že státní instituce byly v roce 2012 vnímány více jako faktor, jenž zapojení obcí do jednání o projektu úložiště omezuje nebo mu i brání, zatímco obecní zastupitelstva byla více vnímána jako ti, kdo vyvíjejí snahu o zapojení. Skutečnost, že role státu byla většinou hodnocena hůře než aktivita zastupitelů, zčásti koresponduje s dlouhodobým trendem veřejného mínění v ČR, dle kterého je důvěra v zastupitele vyšší než důvěry ve všechny ostatní ústavní instituce [Kunštát 2014]. Na základě výsledků výzkumu z roku 2014, kterému se věnujeme v další části článku, je na druhou stranu třeba podotknout, že z užšího hlediska poskytování informací o jaderné bezpečnosti byly některé státní instituce, jejichž činnost souvisí s problematikou nakládání s RAO (SÚRAO, SÚJB, MŽP), českou veřejností hodnoceny jako důvěryhodnější než obecní úřady.

Tabulka 3. Srovnání podílu odpovědí považujících daný atribut za dostatečný¹⁶

	Hrádek	Březový potok	Čihadlo	Magdaléna	Kraví hora	Horka	Čertovka
Prostor daný státem obci	42 %	23 %	40 %	40 %	33 %	46 %	50 %
Zapojení obce do jednání se státem	62 %	40 %	53 %	51 %	43 %	46 %	46 %
Rozdíl v procentních bodech	+20	+17	+13	+11	+10	0	-4

Pozn.: Do uvedených procentuálních podílů jsou zahrnuty odpovědi 1, 2 a 3 na sedmibodové škále, tj. odpovědi indikující dostatečnost.
Zdroj: Data SÚRAO 2012.

Tabulka 4. Podíl těch, kdo odpověděli, že jsou informováni o radioaktivních odpadech¹⁸

	1998	2001	2005	2008	2014
EU	22 %	21 %	25 %	25 %	-
ČR	-	-	25 %	19 %	14 %

Pozn.: Hodnoty jsou součtem odpovědí „velmi dobře informovaný“ a „spíše dobře informovaný“.

Zdroj: Evropská komise 2005: 6-7; Evropská komise 2008: 55. Sběry dat v ČR v letech 2005 a 2008 byly zajištěny TNS Opinion & Social.

Postoje české veřejnosti k RAO a hlubinnému úložišti

Druhým zdrojem kvantitativních dat je výzkum veřejného mínění, který v únoru roku 2014 proběhl na reprezentativním vzorku populace ČR. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak jsou občané informováni o problematice RAO a VJP a jak vnímají projekt výstavby hlubinného úložiště.¹⁷ Zmíníme tu nejdůležitější poznatky k oběma těmto tématům, poukážeme na to, jak česká společnost vnímá otázku významnosti projektu hlubinného úložiště a zastavíme se u toho, zda a nakolik by podle mínění obyvatel ČR výstavba úložiště mohla mít pro finální lokalitu pozitivní dopady.

Základní otázka na informovanost, kterou jsme do výzkumu zařadili, vychází z šetření Eurobarometru a na čtyřbodové škále zjišťuje, nakolik se lidé subjektivně domnívají, že jsou, nebo nejsou informováni o radioaktivních odpadech. Otázka se tedy netýká faktických znalostí v dané oblasti. Jak ukazuje následující tabulka, využití existující otázky umožňuje srovnat data za ČR s daty za EU z šetření Eurobarometru.

Srovnání dat vede ke dvěma nepřilíš pozitivním závěrům. Za prvé je míra informovanosti v ČR nižší, než je průměrná hodnota za EU jako celek. Za druhé, míra informovanosti v ČR od roku 2005 postupně zřetelně poklesla. Tato negativní zjištění nedokáže kompenzovat ani fakt, že instituce, které informace o RAO k veřejnosti vysílají, jako např. vědci a odborníci, SÚRAO a SÚJB, jsou dobře vnímány a jen minimum lidí je považuje za nedůvěryhodné (4 až 11 %).

Jak víme, RAO a VJP vytvářejí centrální problém, co s nimi. Tuto skutečnost lze reformulovat do otázky, jak se má k RAO a VJP postavit česká společnost, kterou jsme položili ve výzkumu. Ukázalo se, že 70 % respondentů odmítá přenechat řešení problému pozdějším generacím nebo někomu jinému, např. za pomoci vývozu, a domnívá se, že česká společnost by se o vyřešení problému měla postarat sama. To lze pokládat za téměř překvapivý projev společenské zodpovědnosti konven-

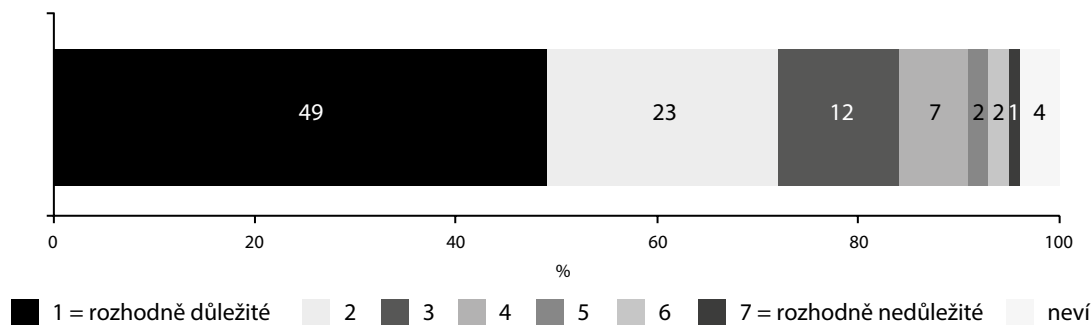
ující v zásadě s představami Evropské rady, která v již zmíněné směrnici zdůraznila, že „každý členský stát má zajistit realizaci vlastního národního programu pro nakládání s vyhořelým jaderným palivem a radioaktivními odpady“ [Evropská rada 2011: L119/55]. Není nicméně jasné, nakolik takováto vnější deklarace odpovědnosti znamená, že česká veřejnost je připravena přijmout konkrétní důsledky, jež řešení problému obnáší ve formě vybudování hlubinného úložiště.

Přesnou znalost o tom, jak je v ČR nakládáno s VJP, má asi pětina dospělé populace (23 %), která správně odověděla, že VJP je dočasně skladováno a definitivní řešení, jak s ním nakládat, bude přijato v budoucnosti. Ostatní buď vybrali nesprávnou odpověď nebo přiznali, že odpověď neznají (37 % „neví“). Skutečnost, že povědomí veřejnosti o této oblasti státní energetické politiky je relativně nízké, je podtržena zjištěním, že jen podobně malá část populace (25 %) dokáže správně určit, v jaké fázi se nachází proces výběru lokality pro výstavbu úložiště („je vybráno několik lokalit, které přicházejí v úvahu“). Bylo by však omylem si myslet, že toto nízké povědomí znamená, že by veřejnost rozhodnutí o místě, kde bude vybudováno hlubinné úložiště, považovala za nevýznamné.

Graf 2 svědčí o tom, že v očích české veřejnosti je rozhodnutí o výstavbě úložiště mimořádně důležité (průměrné skóre odpovědí: 6,04). I když prověřování konkrétních znalostí ukázalo, že představy občanů o tom, co je hlubinné úložiště, jsou nejasné a mezerovité (polovina až tři čtvrtiny dotázaných nedokázaly správně zodpovědět základní faktické otázky ohledně úložiště), projekt je vnímán jako záležitost celospolečenského významu. Uvažování lidí v tomto směru jednoznačně dokumentují i odpovědi na další otázku výzkumu, v níž jsme se ptali, nakolik regiony, ve kterých jsou umístěna zatěžující zařízení, mají mít nějaká zvláštní zvýhodnění. Hlubinné úložiště z tohoto srovnání vyšlo jako zařízení, které mezi sedmi zkoumanými zařízeními ze všech nejvíce opravňuje region ke zvláštním zvýhodněním (83 % součet odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“), a předstihlo tak dokonce i jadernou elektrárnu (79 %).

Základním bodem jednání o projektu úložiště je identifikace výhod, které by stavba úložiště nakonec mohla mít pro vybranou lokalitu. Jde o daleko složitější úkol než je identifikace potenciálních negativ projektu, které zejména obyvatelům lokalit přicházejí na mysl mnohem snadněji a rychleji. Jelikož u občanů ČR nelze předpokládat, že se v tématu orientují s potřebnou mírou detailu, aby mohli dopady výstavby úložiště hodnotit v baterii otázek, rozhodli jsme se místo toho zařadit pouze jednu otázku, která byla uvozena poskytnutím

Graf 2. Důležitost rozhodnutí o místě vybudování hlubinného úložiště pro českou společnost¹⁹

Zdroj: Data SOÚ AV ČR, v.v.i., a SÚRAO 2014.

Tabulka 5. Karta k otázce na hodnocení dopadu výstavby a provozu úložiště pro obec

PŘÍLEŽITOSTI K ROZVOJI	ZÁTĚŽ A OMEZENÍ
zvýhodnění ze strany státu pracovní příležitosti technologická prestižnost stavby uznání společnosti vůči lokalitě, která za stavbu převzme odpovědnost	rozsáhlé stavební práce vlastní provoz úložiště manipulace s vyhořelým jaderným palivem ukládání vyhořelého jaderného paliva do země

Zdroj: Výzkum realizovaný SOÚ AV ČR, v.v.i., a SÚRAO v roce 2014.

základních informací a předložením karty (tabulka 5). Účelem takovéto „reflexivní otázky“ bylo zachytit ucelený názor respondenta, který byl vysloven s vědomím jak možných pozitiv, tak negativ projektu.

Z grafu 3 je zřejmé, že silněji jsou vnímány možné negativní dopady (45 %) výstavby a provozu úložiště pro obec než dopady pozitivní (16 %). Na druhou stranu výrazný podíl neutrálního názoru (31 %) zřetelně ukazuje, že hodnocení není černobílé a že je mezi občany přítomna také vůle vnímat hlubinné úložiště jako příležitost pro obec.

Otázku na hodnocení dopadu výstavby a provozu úložiště jsme sice nepokládali obyvatelům vytipovaných lokalit. Hrubé srovnání toho, nakolik obyvatelé lokalit a populace ČR spatřují v projektu úložiště cosi pozitivního a nakolik nikoli, lze ale provést tak, že škálu z grafu 3 převedeme na škálu -10 až +10 a tím ji učiníme srovnatelnou se shora zmíněným indexem pozitivního očekávání. Zatímco průměrná hodnota indexu pozitivního očekávání za všechny lokality dohromady byla -2,23, hodnocení dopadu výstavby a provozu úložiště dosahuje na transformované škále výše -2,65. Skutečnost, že získáváme velmi podobné údaje, nás opravňuje konstatovat, že populace

ČR hodnotí dopad projektu úložiště pro obec stejně střídavě jako obyvatelé lokalit. V tomto konkrétním případě tedy data jsou v rozporu s předpokladem, že ti, jichž se stavba nějakého zatěžujícího zařízení bezprostředně nedotýká, budou k jejímu vybudování vstřícnější než ti, kdo by její dopady pocítili „u vlastních dveří“.

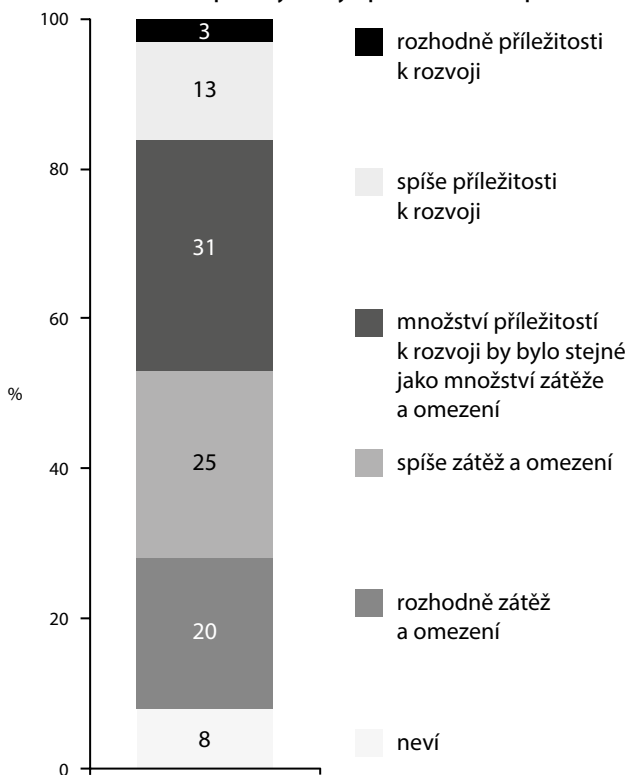
Určitý rozdíl tu však existuje. Je třeba mít na paměti, že výstavba a provoz úložiště budou mít dopad nejen na obec nacházející se v jeho blízkosti, nýbrž i na konkrétní životy lidí, kteří v této obci budou bydlet. Jedná se o dva překrývající se, avšak nikoli identické jevy. Respondentům jsme proto položili samostatnou otázku, jak hodnotí dopady výstavby a provozu úložiště pro lidi, kteří budou žít v jeho blízkosti. V rámci našeho dotazníkového šetření šlo o výzvu k vcitění se do osobní situace obyvatel vytipovaných lokalit. Zjistili jsme, že v tomto případě nabyl na síle negativní názor na vliv úložiště (60 %). Žít v blízkosti hlubinného úložiště tři pětiny Čechů pokládají za nekomfortní situaci.

Závěrečná diskuze

V tomto článku jsme se zabývali popisem specifického sociologického jevu, který jsme uvedli do souvislosti jak s postoji obyvatel dotčených lokalit, tak s míněním české veřejnosti. Rozhodování o projektu úložiště pravděpodobně bude dlouhodobým procesem, který si zaslouží, aby byl studován v konkrétní podobě, již nabývá v českých podmínkách. Jak jsme vysvětlili, jde o novou celospolečensky významnou výzvu úrovni české demokracie. Na příkladu technologicky bezprecedentní stavby zde lze v malém měřítku vidět, jak může vypadat participace veřejnosti na politicko-administrativním rozhodování a které překážky jí vstupují do cesty.

Na druhou stranu bude mít na další průběh rozhodování pozitivní vliv, pokud ti, kdo se tohoto rozhodování účastní, i ti, kdo jej sociologicky reflektují, dokáží vnímat poznatky plynoucí ze zahraničních zkušeností. O transparentnost nakládání s RAO a VJP a participaci všech zúčastněných se na evropské úrovni stará organizace *Forum for Stakeholder Confidence (OECD/NEA-FSC)*, jejíž pravidelné semináře slouží k mezinárodnímu sdílení zkušeností. Pro poučení, jak vést dialog s veřejností a aktéry procesu vyhledávání, jsou důležité zkušenosti Finska a Švédska, kde vyhledávání má výsledky ve smyslu akceptace zařízení obyvateli lokality. Neméně důležité jsou však zkušenosti ze selhání procesu ve smyslu odmítnutí zařízení dotčenými aktéry z lokalit. A těchto příkladů je v EU dostatek (např. Německo, Spojené království, Portugalsko, USA). Každá země si také analyzuje možné důvody selhání a na tomto základě staví nový program vyhledávání. Je proto důležité věnovat pozornost srovnávacím analýzám.

Graf 3. Hodnocení dopadu výstavby a provozu úložiště pro obec

Zdroj: Data SOÚ AV ČR, v.v.i., a SÚRAO 2014.

Dlouhodobé uložení VJP a RAO je věcí zodpovědnosti české společnosti. Z tohoto hlediska úspěch vyjednávání o projektu úložiště spočívá v tom, že budou vytvořeny podmínky, za nichž bude pro nějakou lokalitu po všech stránkách přijatelné a výhodné, aby na sebe vzala břímě společenské zodpovědnosti. Deskripce a analýza procesu vyhledávání lokality v USA v 80. letech [Gervers 1987] dovoluje formulovat něco jako nutné podmínky k tomu, aby mohlo být dosaženo akceptace zařízení dotčenou komunitou lidí. Pozitivní odpovědi na položené otázky, které reprezentují ony nutné podmínky, nicméně nejsou zárukou vstřícných reakcí komunity: 1) Je proces

vyhledávání prokazatelně fair? 2) Je technický program věrohodný? 3) Je proces vyjednávání otevřený, založený na spolupráci a participaci aktérů? 4) Daří se vyhnout krátkodobým politickým vlivům na proces vyhledávání? Z otázek je zřejmé, že jsou orientovány především na toho silnějšího v procesu vyhledávání: na státní správu, případně na soukromé podniky zaangażované do programu ukládání. Při hodnocení procesu vyhledávání, resp. programu ukládání, v ČR, jak jej vytyčuje *Koncepce nakládání s RAO a VJP*, by bylo užitečné si na tyto otázky odpovědět a tyto odpovědi doložit.

literatura

- Andersson, Kjell. 2008. *Transparency and Accountability in Science and Politics*. New York: Palgrave Macmillan, <http://dx.doi.org/10.1057/9780230227767>.
- Burningham, Kate. 2000. „Using The Language of NIMBY: a Topic for Research, not an Activity for Researchers.“ *Local Environment* 5 (1): 55-67, <http://dx.doi.org/10.1080/135498300113264>.
- Callon, Michel, Pierre Lascoume, Yanick Barthe. 2011. *Acting in an Uncertain World. An Essay on Technical Democracy*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Dawson, Jane I., Robert G. Darst. 2006. „Meeting the Challenge of Permanent Nuclear Waste Disposal in an Expanding Europe: Transparency, Trust and Democracy.“ *Environmental Politics* 15 (4): 610-627, <http://dx.doi.org/10.1080/09644010600785226>.
- Department of Energy and Climate Change 2013. *Consultation. Review of the Siting Process for a Geological Disposal Facility*. [online]. Department of Energy and Climate Change, London [cit. 27. 11. 2014]. Dostupné z: <http://tinyurl.com/qdj2nar>.
- Evropská komise. 2005. *Special Eurobarometer 227 – Radioactive Waste*. Brusel: Evropská komise.
- Evropská komise. 2008. *Special Eurobarometer 297 – Attitudes towards Radioactive Waste*. Brusel: Evropská komise.
- Evropská rada. 2011. *Council Directive 2011/70/EURATOM of 19 July 2011 Establishing a Community Framework for the Responsible and Safe Management of Spent Fuel and Radioactive Waste*. Brusel: Evropská komise.
- Gervers, John H. 1987. „The NIMBY Syndrom: Is it Inevitable?“ *Environment* 29 (8): 18-43, <http://dx.doi.org/10.1080/00139157.1987.9931352>.
- Hermansson, Helene. 2006. „The Ethics of NIMBY Conflicts.“ *Ethical Theory and Moral practice* 10 (1): 23-34, <http://dx.doi.org/10.1007/s10677-006-9038-2>.
- Jenkins-Smith, Hank C., Carol L. Silva, Matthew C. Nowlin, Grant deLozier. 2009. *Reevaluating NIMBY: Evolving Public Fear an Acceptance in Siting a Nuclear Waste Facility*. University of Oklahoma: Department of Political Science.
- Jonsson, Josefin P., Kjell Andersson. 2010. „Towards Implementation of Transparency and Participation in Radioactive Waste Management Programmes.“ [online]. *ARGONA Project* [cit. 20. 9. 2014]. Dostupné z: <http://tinyurl.com/mefs63e>.
- Kojo, Matti, Tapio Litmanen. 2009. *The Renewal of Nuclear Power in Finland*. New York: Palgrave Macmillan.
- Konopásek, Zdeněk, Karel Svačina. 2014. „Siting the Nuclear Waste Repository in the Czech Republic: Twisty Ways Toward Technical Democracy.“ [online]. *European Commission: InSOTEC* [cit. 9. 4. 2014]. Dostupné z: <http://tinyurl.com/ppsz7y>.
- Kunštát, Daniel. 2014. „Důvěra ústavním institucím v červnu 2014.“ [online]. Praha: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i. [cit. 20. 9. 2014]. Dostupné z: <http://tinyurl.com/m5t89ef>.
- Kikuchi, Ryonosuke, Romeau Gerardo. 2009. „More than a Decade of Conflict between Hazardous Waste Management and Public Resistance: A Case Study of NIMBY Syndrom in Souselas (Portugal).“ *Journal of Hazardous Materials* 172: 1681-1685, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jhazmat.2009.07.062>.
- Lake, Robert W. 1993. „Rethinking NIMBY.“ *Journal of the American Planning Association* 59 (1): 87-93, <http://dx.doi.org/10.1080/01944369308975847>.
- Marshall, Alan. 2005. „The Social and Ethical Aspects of Nuclear Waste.“ *Electronic Green Journal* 21 (1): 1-21.
- Martel, Meritxell, Gianluca Ferraro. 2014. *Radioactive Waste Management Stakeholders Map in the European Union*. European Commission: Joint Research Centre, <http://dx.doi.org/10.2790/24752>.
- Meskens, Gaston, Erik Laes. 2009. „Theoretical Perspectives on Participation and Democracy.“ [online]. *European Commission: ARGONA Project* [cit. 8. 9. 2014]. Dostupné z: http://www.argonaproject.eu/docs/arg_del13.pdf.
- Pijawka, K. David, Alvin H. Mushkatel. 1991. „Public Opposition to the Siting of the High-Level Nuclear Waste Repository: the Importance of Trust.“ *Policy Studies Review* 10 (4): 180-194, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1541-1338.1991.tb00289.x>.
- Sjöberg, Lennart. 2004. „Local acceptance of a high-level nuclear waste repository.“ *Risk analysis* 24 (3): 737-749.

- Slovic, Paul. 2000. *The Perception of Risk*. London: Earthscan.
- Správa úložišť radioaktivních odpadů. 2011a. *Hlubinné úložiště*. Praha: SÚRAO.
- Správa úložišť radioaktivních odpadů. 2011b. „Koncepce nakládání s RAO a VJP v ČR.“ [online]. Praha: SÚRAO [cit. 10. 9. 2014]. Dostupné z: <http://old.prf.cuni.cz/documents/docFile.php?id=18604>.
- Ustohalova, Veronika, Anne Akinsara-Minhans, Beate Kallenbach. 2013. „Lessons learnt from implementing participatory processes“ [online]. European Commission: IPPA Project. Dostupné z: <http://tinyurl.com/qz5ndxh>.
- United Nations Economic Commission of Europe. 1998. *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters*. [online]. [cit. 25. 9. 2014]. Dostupné z: <http://tinyurl.com/nr7kog5>.
- Vláda ČR. 2007. „Programové prohlášení vlády.“ [online]. Praha: Vláda ČR [cit. 14. 1. 2007]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780>.
- Vláda ČR. 2009. „Vláda ČR schválila návrh Politiky územního rozvoje ČR 2008.“ [online]. Praha: Vláda ČR [cit. 21. 7. 2009]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-cr-schvalila-navrh-politiky-uzemniho-rozvoje-cr-2008-60451/>.
- Železnik, Nadja, Milena Š. Marega, Blanka Koron. 2014. „Communication and Stakeholder Involvement Plan.“ [online]. European Commission: PLATENSO Project. Dostupné z: <http://tinyurl.com/kwbuxav>.

Martin Ďurďovič vystudoval sociologii a filozofii na Filozofické fakultě UP v Olomouci, kde následně absolvoval doktorské studium filozofie. Nyní pracuje jako vědecký pracovník v Sociologickém ústavu AV ČR, v.v.i. Vedle teoretických studií na pomezí sociologie a filozofie se zabývá výzkumem rozhodovacích procesů souvisejících s výběrem lokality pro výstavbu hlubinného úložiště jaderného odpadu v ČR. Vyučuje na Katedře sociologie FF UK v Praze.
Lze jej kontaktovat na adrese: **martin.durdovic@soc.cas.cz**

Zdenka Vajdová je vědeckou pracovnící Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Zabývá se sociologickými aspekty lokální politiky a místní veřejné správy. V posledních letech se účastnila dialogu aktérů procesu vyhledávání lokality pro hlubinné úložiště vyhořelého jaderného paliva.
Lze ji kontaktovat na adrese: **zdenka.vajdova@soc.cas.cz**

Kateřina Bernardyová vystudovala magisterský obor mediální studia na Fakultě sociálních věd UK a bakalářský obor hospodářská politika a správa na Národohospodářské fakultě VŠE. Absolvovala studijní stáž zaměřenou na vztah médií a společnosti na Novém Zélandu a v Hong Kongu. Od roku 2004 působí ve výzkumném oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. V současnosti se věnuje tématu sociální komunikace a budování důvěry v procesu vyhledávání lokality pro hlubinné úložiště.
Lze ji kontaktovat na adrese: **katerina.bernardyova@soc.cas.cz**

- ¹ Článek vznikl v rámci grantu TA ČR *Sociální komunikace a budování důvěry v procesu výběru lokality pro hlubinné úložiště vyhořelého jaderného paliva a radioaktivních odpadů* (projekt č. TD020170) a s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378025.
- ² ARGONA (*Arenas for Risk Governance*, 2006-2009); IPPA (*Implementing Public Participation Approaches*, 2011-2014); PLATENSO (*Building a platform for enhanced societal research related to nuclear energy*, 2013-2016).
- ³ Podle *World Nuclear Industry status Report 2014* vydaném 18. srpna 2014 pracuje v červenci t. r. 388 jednotek. Rozdíl se přičítá tomu, že světová statistika IAEA nereflkuje adekvátně situaci Japonska po Fukushima.
- ⁴ Zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření.
- ⁵ Viz podrobný seznam obcí v jednotlivých lokalitách dostupný z: <http://www.surao.cz/cze/Uloziste-radioaktivnich-odpadu/Budouci-hlubinne-uloziste/Zvazovane-lokality>
- ⁶ Zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (*atomový zákon*).
Zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (*horní zákon*).
Zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí a o změně některých souvisejících zákonů (*zákon o posuzování vlivů na životní prostředí*).
Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (*stavební zákon*).
Zákon č. 22/2004 Sb., o místním referendu a o změně některých zákonů.
Zákon č. 118/2010 Sb., o krajském referendu a o změně některých zákonů.
Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.
Zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí.
Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád.
- ⁷ ČR úmluvu podepsala v roce 1998 a Poslanecká sněmovna ji ratifikovala v roce 2004 (stalo se tak šest let po jejím podpisu, na druhý pokus). Ratifikací se pro nás úmluva stává závazným předpisem. V platnost vstoupila v říjnu 2004 (viz Sběrka mezinárodních smluv, částka 53/2004, Sdělení MZV č. 124/2004 Sb.m.s.).
- ⁸ Zápis z 11. schůze Pracovní skupiny pro dialog 23. 5. 2013. Dostupné z: <http://www.surao.cz/cze/Pracovni-skupina/Zapisy-z-jednani>. Veřejně dostupná je v současnosti aktualizovaná Koncepce nakládání s VJP a RAO v ČR z roku 2011 [SÚRAO 2011b].
- ⁹ Dostupné z: <http://tinyurl.com/ok3b8oc>
- ¹⁰ „Další kroky ve vyhledávání hlubinného úložiště vyhořelého jaderného paliva bude vláda činit transparentně a nepřekročitelným kritériem bude souhlas dotčených obcí.“ [Vláda ČR 2007]
- ¹¹ Vláda J. Fischera projednala 20. 7. 2009 návrh Politiky územního rozvoje 2008 a schválila jej s následujícím závěrem: „Vládě, která tento dokument schválila, se povedlo překonat celý soubor přetrvávajících rozporů a schválit jej ve shodě, přitom odstranit neodůvodněné předurčování řešení otázek, pro které budou zjišťovány další potřebné informace, např. v otázce budoucích lokalit úložiště jaderných odpadů. Tento dokument bude aktualizován vládou nejpozději do konce roku 2012 na základě nových poznatků.“ [Vláda ČR 2009]
- ¹² Roční výši a pravidla poskytování příspěvků obcím stanovuje nařízení vlády ze 14. prosince 2011, které nabylo účinnosti dnem 31. prosince 2011. Seznam obcí s výší jejich příspěvků je dostupný z: <http://tinyurl.com/punjy5v>
- ¹³ Rada vlády pro energetickou a surovinovou strategii ČR byla zřízena usnesením vlády č. 172 ze dne 9. 3. 2011 jako stálý poradní orgán vlády v oblasti energetické a surovinové politiky státu. Vláda schválila usnesením č. 724 ze dne 3. 9. 2014 nový Statut Rady vlády, který je dostupný z: <http://www.mpo.cz/dokument147240.html> a <http://tinyurl.com/kjd629y>.
- ¹⁴ Výzkum realizovalo Centrum pro výzkum veřejného mínění, které je oddělením Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i., na základě veřejné zakázky pro SÚRAO. Data z výzkumu uvedená v tomto článku jsou prezentována se souhlasem SÚRAO. V každé lokalitě bylo dotázáno cca 300 obyvatel dotčených obcí, kteří byli vybráni metodou kvótního výběru.
- ¹⁵ Znění otázky: „Zkuste se nyní celkově zamyslet, do jaké míry souhlasíte, nebo nesouhlasíte s tím, aby ve vaší lokalitě: a) byl proveden geologický průzkum, b) byla uvedena do provozu podzemní výzkumná laboratoř, která by zkoumala možnosti a bezpečnost úložiště, c) bylo vybudováno hlubinné úložiště, pokud výsledky podzemní laboratoře prokáží bezpečnost lokality?“
- ¹⁶ Znění otázky: „Podle Vašeho mínění, dávají státní instituce vaší obci dostatečný nebo nedostatečný prostor k tomu, aby se zapojila do projednávání otázek spojených s hlubinným úložištěm?“ „A naopak, zapojuje se vaše obecní zastupitelstvo do jednání se státními institucemi o těchto otázkách podle Vás dostatečně nebo nedostatečně?“ Varianty odpovědi: 1 = rozhodně dostatečně až 7 = rozhodně nedostatečně.
- ¹⁷ Výzkum byl proveden ve spolupráci Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. a SÚRAO. Sběr dat, který se uskutečnil 3. až 10. února 2014 na vzorku 1081 respondentů, zajistilo Centrum pro výzkum veřejného mínění v rámci svého pravidelného omnibusu.
- ¹⁸ Znění otázky: „Jak dobře jste informován o záležitostech týkajících se radioaktivních odpadů?“
- ¹⁹ Znění otázky: „Jak důležité je pro českou společnost rozhodnutí o tom, kde vybudovat hlubinné úložiště radioaktivních odpadů a vyhořelého jaderného paliva?“